

Lapsenhuoltolain mukaisen tuomioistuimelle annettavan selvityksen tekemiseen tarvittava kelpoisuus, täydennyskoulutus ja yhteistyörakenteet

Asiantuntijatyöryhmän kannanotto

OHJAUS 12/2022

**Martta October
Jaana Tervo
(toim.)**

OHJAUS 12 | 2022

Lapsenhuoltolain mukaisen tuomioistuimelle
annettavan selvityksen tekemiseen tarvittava
kelpoisuus, täydennyskoulutus
ja yhteistyörakenteet

Asiantuntijatyöryhmän kannanotto



Terveyden ja
hyvinvoinnin laitos

© Kirjoittaja(t) ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

ISBN 978-952-343-895-8 (verkko),

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-895-8>

Helsinki 2022

Sisällys

Kirjoittajat.....	4
Johdanto.....	5
1 Selvityksen tekijältä edellytettävä kelpoisuus.....	6
2 Konsultointi selvitystyön aikana.....	8
2.1 Moniammatillisuuden lisääminen tavoitteeksi.....	8
2.2 Uudet sote-rakenteet voivat tukea moniammatillisuutta.....	9
2.3 Osaamis- ja tukikeskukset sekä yhteistyörakenteiden kehittäminen.....	9
2.4 Johtopäätös.....	11
3 Selvitysten tekemiseen annettava täydennyskoulutus ja kansallinen ohjaus.....	13

Kirjoittajat

Pia Hansson-Anttonen, käräjätuomari, Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus

Matti Kaivosoja, LT, osastonylilääkäri, Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveystalvelukuntayhtymä, kliininen opettaja, Turun yliopisto, lastenpsykiatria

Outi Kemppainen, lainsäädäntöneuvos, oikeusministeriö

Marjo Malja, sosiaalineuvos, sosiaali- ja terveysministeriö

Kari Nieminen, psykologi, Helsingin perheneuvola, Helsingin kaupunki

Martta October, kehittämisspäällikkö, THL

Tom Pakkanen, psykologi, HUS oikeuspsykologinen yksikkö

Sari Tammela, johtava sosiaalityöntekijä, Helsingin kaupunki

Jaana Tervo, erityisasiantuntija, THL

Johanna Vaitomaa, projektipäällikkö, Ensi- ja turvakotien liitto ry

Niina Viholainen, tulosityksikköpäällikkö, Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä

Kari Vilkkö, vastaava erotyöntekijä, Miessakit ry

Johdanto

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettua lakia (361/1983) uudistettaessa vuosina 2018–2019 eduskunta edellytti vastauksessaan EV 175/2018 vp, että ”lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian tuomioistuinkäsittelyä varten laadittavan selvityksen tekemisestä annetaan valtakunnallista ohjeistusta ja koulutusta sekä arvioidaan tarve säätää kelpoisuusvaatimukset selvityksen tekemiselle.”

THL:n pääjohtaja nimesi 6.11.2020 asiantuntijaryhmän tuottamaan oppaan ja arvioimaan koulutus- ja kelpoisuusvaatimuksia.

Asiantuntijaryhmän tehtävänä oli

- arvioida selvitystyössä ilmeneviä kysymyksiä ja käytäntöjä kerätyn aineiston pohjalta
- ottaa kantaa selvitystä koskevan valtakunnallisen ohjeistuksen tarpeeseen ja sisältöön
- kuulla tarvittavia asiantuntijoita selvitystä koskevan ohjeistuksen laatimiseksi
- tuottaa sisältöä oppaaseen
- arvioida oppaan toimeenpanon tuen tarvetta koulutuksella
- arvioida tarvetta kelpoisuusvaatimusten säätämiseksi selvitysten tekemiselle.

Ryhmän toimikausi oli 1.12.2020–30.9.2021, mutta sitä jatkettiin asiantuntijaryhmän pyynnöstä 31.3.2022 saakka. Ryhmään nimettiin aluksi yhdeksän asiantuntijaa, mutta kokoonpanoa täydennettiin tammikuussa 2021 tarvittavan asiantuntijuuden laajentamiseksi ja tasa-arvolain edellytysten täyttämiseksi. Ryhmä julkaisi selvityksen tekijöille suunnatun oppaan tammikuussa 2022, [Opas lapsenhuoltolain mukaisen sosiaalilautakunnan selvityksen laatimiseksi – Asiantuntijaryhmän suositus](#).

Tämän raportin tarkoitus on eduskunnan edellyttämällä tavalla arvioida selvityksen tekemiseen edellytettävää kelpoisuutta ja selvityksen tekijöille annettavaa koulutusta. Näihin kysymyksiin liittyvät läheisesti mahdollisuus eri alojen ammatilliseen konsultaatioon sekä kansallinen ohjaus, joten myös niitä on arvioitu.

1 Selvityksen tekijältä edellytettävä kelpoisuus

Lainsäädännössä ei ole asetettu kelpoisuus- ja koulutusedellytyksiä selvityksen tekijälle. Vuonna 2008 kumotussa lastensuojeluasetuksessa (1010/1983) oli säännös (3 §), jonka mukaan lastensuojelun tehtävissä toimivan sosiaalityöntekijän tuli valmistella selvitys lasten huoltoon perehtyneen toisen työntekijän kanssa. Tilalle ei tullut uutta sääntelyä ja kelpoisuus jäi avoimeksi.

Käytännössä selvityksen tekemisestä vastaavat useimmiten lastenvalvojat ja sosiaalialan koulutuksen saaneet henkilöt. Lastenvalvojan kelpoisuudesta on säädetty, että tehtävässä voi toimia sosiaalityöntekijä tai henkilö, jolla on muu tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto¹. Muu soveltuva korkeakoulututkinto voi olla esimerkiksi ylempi korkeakoulututkinto oikeustieteestä. Tarkoituksenmukaista voi olla, että lastenvalvojan tehtävistä vastaavassa yksikössä on sekä sosiaalityöntekijöitä että oikeustieteellisen tutkinnon suorittaneita henkilöitä.²

Sosiaalityöntekijän kelpoisuusvaatimuksena on Suomessa suoritettu ylempi korkeakoulututkinto, johon sisältyy tai jonka lisäksi on suoritettu pääaineopinnot tai pääainetta vastaavat yliopistolliset opinnot sosiaalityössä³. Selvityksiä tekevät myös sosionomit, joilla on ammattikorkeakoulututkinto tai ylempi ammattikorkeakoulututkinto. Sekä sosiaalityöntekijän että sosionomin tehtävissä toimimisen osalta vaaditaan, että Valvira on hakemuksesta myöntänyt oikeuden harjoittaa ammattia laillistettuna ammattihenkilönä.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö on antanut suosituksen, jonka mukaan selvityksen laatimisesta vastaisi lasten, nuorten ja vanhempien kanssa työskentelyyn ja laaja-alaisten selvitysten tekemiseen perehtynyt sosiaalityöntekijä yhdessä työparin kanssa⁴.

Sosiaalityöntekijöiden koulutuksen perustana on yhdistää tiede- ja tutkimusperustainen työelämäsuhteissa tapahtuva oppiminen. Tutkintorakenteessa on ammattitaitoon ja asiantuntijuuteen liittyviä opintojaksoja, muun muassa

- sosiaalityön kohdeilmiöt
- palvelujärjestelmän tuntemus
- sosiaalityön käytännön teoriat
- sosiaalityön menetelmät
- ammatillinen vuorovaikutus
- sosiaalityön johtaminen, dokumentaatio ja lainsäädäntö.⁵

Kelpoisuuslain 9 §:n mukaan sosiaalityöntekijä vastaa sosiaalityön ammatillisesta johtamisesta sekä yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen sosiaalisen tuen ja palvelujen tarpeeseen vastaavasta sosiaalityön asiakas- ja asiantuntijatyöstä sekä sen vaikutusten seurannasta ja arvioinnista. Lisäksi sosiaalityöntekijä vastaa sosiaalihuollon palvelujen antamisesta ja päätöksenteosta noudattaen työtehtävää kulloinkin koskevaa lainsäädäntöä. Esimerkiksi lastensuojelulain (417/2007) 13 b §:n mukaisella lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on runsaasti laissa määriteltyjä, virkavastuulla noudatettavia tehtäviä, jotka liittyvät lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen ja hänen perheenjäsentensä perusoikeuksien turvaamiseen.

1 Sosiaalihuoltolaki (”SHL”, 1301/2014) 27 a § 1 momentti

2 Sosiaalihuoltolain soveltamisopas (STM, s. 83), jossa viitataan kumottuun sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annettuun lakiin (272/2005).

3 Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2015) 7 §

4 Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön [Kuntainfo 5/2019](#).

5 Yliruka ym. (2021) [Osaaminen lastensuojelun sosiaalityössä: Esitys asiantuntijuutta tukevasta urapolkumallista](#).

Sosiaalityöntekijän koulutuksen saaneet sijoittuvat tyypillisesti sosiaalihuollon hallinnollisiin tehtäviin, vaativiin sosiaalityön tehtäviin ja esimiestyöhön. Ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneet sijoittuvat yleensä erilaisiin asiakasohjaustehtäviin, perhetyöhön ja esimiestehtäviin. He voivat kolmen vuoden työkokemuksen jälkeen jatkaa opintojaan suorittamalla ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon. Se on työelämän kehittämiseen tähtäävä tutkinto, joka lähtee työelämän tarpeista ja läheisestä yhteydestä työelämään.⁶

Asiantuntijatyöryhmän yksimielinen näkemys on, että selvitystyöstä vastaamiseen tarvitaan sosiaalityöntekijän koulutus, koska työssä tarvitaan käytännön ammattitaidon lisäksi tutkittuun tietoon perustuvaa näkemystä ilmiöistä, joita selvitystyössä yleisimmin kohdataan. Selvityksen tekijällä tulisi erityisesti olla laaja-alaista kokemusta lasten ja perheiden kanssa tehtävästä työstä sekä perehtyneisyys lasten ja nuorten hyvinvoinnin sekä turvallisen kasvun ja kehityksen kysymyksiin. Sosiaalityöntekijän koulutus myös parhaiten huomioi perusoikeuksiin ja lapsen huoltoon liittyvän juridiikan verrattuna muihin sosiaalialan koulutuksiin.

Sosiaalityöntekijän koulutus on kuitenkin luonteeltaan yleinen, eikä sen sisällä ole erikoistumislinjoja esimerkiksi työskentelyyn lasten, nuorten ja perheiden kanssa, vaikka sivuainevalinnoilla on mahdollista syventää osaamistaan. Asiantuntijaryhmä on yksimielinen myös siitä, että selvityksestä vastaavalla ammattilaisella tulee sosiaalityöntekijän koulutuksen lisäksi olla perehtyneisyys lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeviin kysymyksiin.

Työryhmä esittää, että selvityksen tekijän kelpoisuudesta säädetään laissa tai asetuksessa. Työryhmä katsoo, että selvityksen tekemisestä tulee vastata työpari. Ainakin toisen tulee olla sosiaalihuollon ammatillisesta henkilöstöstä annetun lain (2015/817) 7 §:n mukainen sosiaalityöntekijä, jolla on lisäksi perehtyneisyys lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeviin asioihin. Työparina toimivalla henkilöllä tulee olla tehtävään soveltuva korkeakoulututkinto sekä perehtyneisyys lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeviin asioihin.

⁶ Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaalihuollon ammattihenkilöistä ja Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastosta annetun lain muuttamisesta 354/2014 vp

2 Konsultointi selvitystyön aikana

Sosiaali- ja terveysministeriön suositteli Kuntainfossaan 5/2019, että tuomioistuimelle annettavan selvityksen laatimisesta vastaisi lasten, nuorten ja vanhempien kanssa työskenteleeseen ja laaja-alaisen selvitysten tekemiseen perehtynyt sosiaalityöntekijä yhdessä työparin kanssa ja että heidän tukenaan olisi kunkin tilanteen arvioimiseksi tarvittava määrä eri alojen asiantuntijoita.

Selvitystyössä on kyse vaativasta ja monialaisesta tehtävästä. Muissa maissa olosuhdeselvitystyön tekemisen käytännöt ja päävastuussa oleva taho vaihtelevat, mutta yhteistä on pyrkimys työn perustuminen eri tieteenalojen tutkittuun tietoon sekä lapsen oikeuksiin, erityisesti lapsen edun varmistamiseen¹. Tavoitteena on huolellisen arviointiprosessin kautta vahvistaa lapsen edun toteutumista parhaalla mahdollisella tavalla niissäkin vaikeissa erotilanteissa, joissa lapsen hyvinvointi on uhattuna.

2.1 Moniammatillisuuden lisääminen tavoitteeksi

Kuten edellä on mainittu, selvityksiä tekevät pääsääntöisesti sosiaalialan ammattilaiset. Selvitystyössä saatetaan kuitenkin tarvita myös käyttäytymistieteellistä sekä oikeus- ja kehityspsykologista osaamista sosiaalialan menetelmien ja osaamisen tueksi. Näin on varsinkin silloin, kun kyse on vaikeammista konfliktitilanteista, joihin voi liittyä esimerkiksi väkivaltaan tai vieraannuttamiseen liittyviä epäilyjä tai osapuolten vakavia psykososiaalisia ongelmia. Pitkittyneiden huoltoriitojen keskellä elävien lasten elinolojen selvittäminen hyötyy eri näkökulmien yhdistämisestä ja yhteisestä käsitteellistämisestä ja tavoitteeksi tulisikin ottaa moniammatillisuuden lisääminen.

Olosuhdeselvitystyön moniammatillisuutta voidaan lisätä esimerkiksi

- mahdollistamalla sosiaalialan ammattilaisille riittävästi mahdollisuuksia konsultoida muita erityisosaajia, kuten psykologeja
- mahdollistamalla monialainen yhteistyö tiimityönä tai
- siten, että selvityksen tekee työpari, joilla on eri koulutukset riippuen selvityksen edellyttämistä vaatimuksista.

Konsultointi on kevyimmillään mahdollista tehdä nimettömänä, jakamatta asianosaisten ja lapsen tunnistetietoja. Tällöin selvityksen tekijä on vastuussa konsultaation perusteella tehdystä johtopäätöksestä. Kun selvitystä tehdään moniammatillisessa yhteistyössä, tulisi kaikkien selvityksen tekemiseen osallistuneiden nimi ja yhteystiedot ilmetä selvityksestä.

¹ Herbert, J.L. & Bromfield, L., 2017. Better Together? A Review of Evidence for Multi-Disciplinary Teams Responding to Physical and Sexual Child Abuse. *Trauma, Violence, & Abuse*. 2019;20(2):214-228.

2.2 Uudet sote-rakenteet voivat tukea moniammatillisuutta

Vaativiin erotilanteisiin kietoutuu usein huolto- ja tapaamisriidan lisäksi lapsen kaltoinkohdeltua, traumatisoitumista, seksuaalirikosepäilyjä ja muuta väkivaltaa tai sen uhkaa. Äärimmillään jopa perhesurman riski voi olla koholla². Vaativat erotilanteet edellyttävät hyvinvointi- ja yhteistyöalueilta monitieteistä ja monitoimijaista organisoitumista sekä riittävää tukea olosuhteita selvittäville ammattilaisille.

Vielä vuoden 2022 ajan selvityksen tekemisestä vastaa kunnan sosiaalilautakunta. Kun selvitystyötä tekevät ammattilaiset siirtyvät vuoden 2023 alusta hyvinvointialueille, on moniammatillisen yhteistyön rakenteita mahdollista uudistaa ja työtä kehittää koko hyvinvointialueen tasolla. Monet suuret kunnat ovat jo nyt järjestäneet selvityksiä tekeville ammattilaisille mahdollisuuden konsultoida esimerkiksi perheneuvolan psykologia. Toisaalta kuntien psykologiresurssit ovat varsin rajalliset ja konsultaatiokäytännöt saattavat vaihdella.

Tulevaisuudessa hyvinvointialueelle on mahdollista muodostaa moniammatillisia selvitystyöryhmiä, joissa yhteistyö tapahtuu moniammatillisesti saman yksikkörakenteen sisällä. Lisäksi on mahdollista muodostaa uudenlaisia yhteistyörakenteita yli yksikkörajojen. Monialaista yhteistyötä on mahdollista tehdä laajemminkin hyvinvointialueen sisällä sekä erityisen vaativissa tilanteissa yhteistyöalueilla.

2.3 Osaamis- ja tukikeskukset sekä yhteistyörakenteiden kehittäminen

Sosiaali- ja terveysministeriön johtamassa lasten, nuorten ja perheiden osaamis- ja tukikeskuskehittämistyössä (OT-keskukset) on valmisteltu harvinaisempien, mutta vaativien ilmiöiden osalta ammattilaisille erityisasiantuntijoiden konsultaatiomahdollisuutta myös sosiaalialalla. Ydintä on antaa tukea hallinnonalarajat ylittävästi, monialaisesti. Näin siksi, että vaativissa, kompleksisissa tilanteissa on tyypillisesti lukuisia toisiinsa tiiviisti kietoutuneita ongelmia, joiden ratkaisemiseen mikään yksittäinen taho tai ammattiryhmä ei riitä. Kompleksisissa tilanteissa ratkaisujen löytämiseksi tarvitaan tilanteiden kokonaisuuksien katsomista ja sen huomioimista, että yhden osatekijän muutos vaikuttaa myös toisiin osatekijöihin.

OT-keskukset on tarkoitettu verkostomaisella toiminnallaan auttamaan palvelujärjestelmää kauttaaltaan ratkaisemaan lasten, nuorten ja perheiden kaikista vaikeimpia ja kompleksimpia kysymyksiä.³ Yhtenä teemana valmistelutyössä on ollut vaikeat erotilanteet ja niiden parissa työskentelevien ammattilaisten konsultaatiomahdollisuuksien verkostomainen kehittäminen.

Pohjois-Suomen OT-keskus toteutti loka-marraskuussa 2021 vaativiin ero-, huolto- ja tapaamisriitoihin liittyvän viiden etäkonsultaatiokerran kokeilun. Sen taustalla oli pohjoisen YTA-alueen kuntien ja kuntayhtymien ammattilaisille keväällä 2021 tehdyn kartoituksen esiin tuoma tarve vahvistaa kompleksisten ero-, huolto- ja tapaamisriitojen ammatillista tukea. Sähköinen alusta palvelulle hankittiin Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskukselta, joka ylläpitää virtuaalista sosiaali- ja terveyskeskus Virtua.

² Halila ym., 2019. [Lasten, nuorten ja perheiden osaamis- ja tukikeskukset. LAPE-muutosohjelmassa tehdyn valmistelutyön loppuraportti.](#)

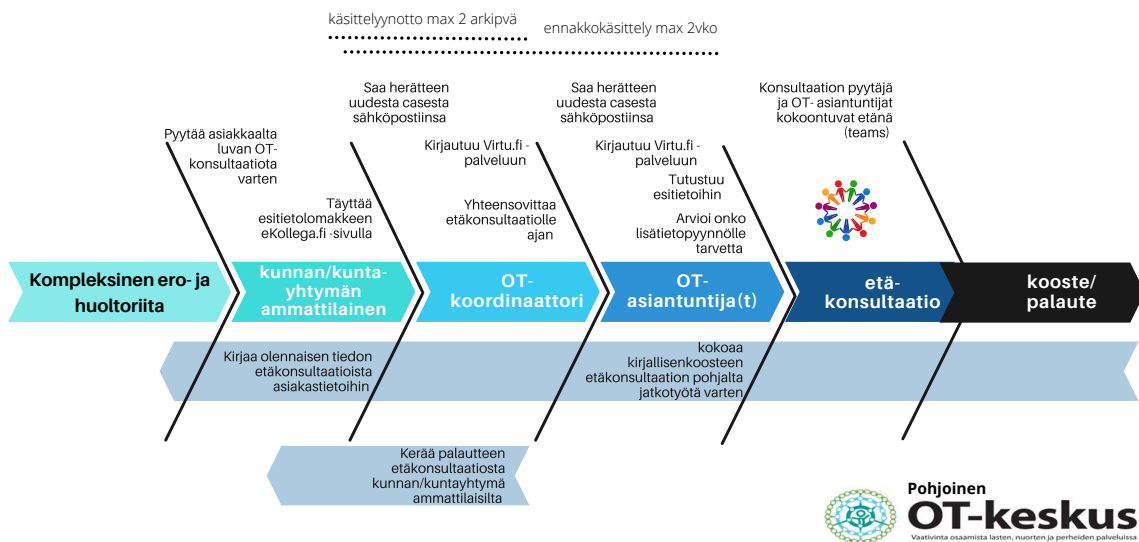
³ Halila ym. 2019.

Kokeilu toteutettiin yhteistyössä Ensi- ja turvakotien liiton kanssa. Liiton Turvassahankkeessa on jo aiemmin tunnistettu kaksi asiakasryhmää: korkean konfliktitason (high conflict) ja korkean turvallisuusriskin (high risk) erotilanteet. Hankkeessa on pyritty siihen, että kaikkein vaativimpiin monialaista osaamista edellyttäviin lasten ja nuorten palvelutarpeisiin voidaan vastata moniammatillisella ja monitieteisellä yhteistyöllä⁴.

Vaativien ero-, huolto- ja tapaamisriitojen etäkonsultaatioprosessin perustana on asiakkaan suostumus ammattilaisten väliseen konsultaatioon. Kun tämä on saatu, konsultatiota pyytävä ammattilainen täyttää eKollega.fi-sivustolla sähköisen esitietolomakkeen. Se välittyy Virtu.fi-palvelun suojatussa yhteydessä tietoturvalisillä OT-koordinaattorille ja nimetyille asiantuntijaryhmälle. Esitietolomakkeen täyttäminen ei vaadi kysyjältä rekisteröitymistä Virtu.fi -palveluun. Esitietolomakkeeseen kirjataan perheen tiedot case-tyyppisesti: asiakkaan tämänhetkinen tilanne, mitkä asiat siihen ovat johtaneet, mitä asiakkaan asiassa on tähän mennessä tehty ja ketä asiassa on ollut mukana. Lisäksi nimetään ongelma, johon konsultaatiolla haetaan tukea. Asiakkaan nimeä tai muita tunnistetietoja ei tuoda konsultaatioprosessin aikana missään kohtaa ilmi.

Uudesta konsultaatiopyynnöstä tulee OT-koordinaattorin ja konsultaatioryhmän sähköpostiin heräte. Tästä käynnistyy pyynnön ennakkokäsittely Virtu.fi-palvelussa, johon varataan aikaa maksimissaan kaksi viikkoa. Sinä aikana OT-koordinaattori sovitaa yhteen varsinaisen etäkonsultaation ajan osapuolten kanssa sekä toimittaa osallistujille istunnon linkin. OT-koordinaattorin tehtävänä on myös kerätä sähköinen asiakaspalaute konsultatiota pyytäneeltä taholta. Ennakkokäsittelyn aikana asiantuntijat perehtyvät perheen tilanteeseen saatujen esitietojen perusteella ja tarvittaessa pyytävät lisätietoja tapauksesta. Virtu-palvelu mahdollistaa myös konsultaatioryhmän keskinäiset viestinvaihdot tietoturvalisillä.

ETÄKONSULTAATIOPROSESSI (KERTAKONSULTAATIO)/ VAATIVAT ERO-, HUOLTO- JA TAPAAMISRIIDAT



Kuvio 1. Vaativat ero-, huolto- ja tapaamisriidat, etäkonsultaatioprosessi. (Lähde: Pohjoinen OT-keskus)

4 Heikkinen, E. 2021. Moniammatillisuus vaativan eroauttamisen tukena. Teoksessa Vaativan erotyön käsikirja. Ensi- ja turvakotien liitto.

Kertaluonteiset, 1.5 tuntia kestävät, etäkonsultaatiot toteutettiin pilotin aikana videoyhteydellä. Konsultaation päätteeksi asiantuntijat kokosivat kirjallisen toimenpidesuosituksen, joka toimitettiin tietoturvallisesti konsultaatiota pyytäneelle taholle. Etäkonsultaatiosta ei synny asiakkuutta OT-keskuksen kanssa, vaan asiakkuus säilyy asiakkaan omassa kunnassa tai kuntayhtymässä. Konsultaatiota pyytänyt ammattilainen kirjaa koosteen asiakastietoihin.

Pilotista kerättyssä palautteessa konsultaatiota pyytäneet ammattilaiset nostivat esiin muun muassa etäkonsultaation vaivattomuuden, asiantuntijaryhmän erityisosaamisen sekä monialaisen yhteistyön. Lisäksi kiitosta sai asiantuntijaryhmän antama muu materiaali sekä kooste tilanteesta jatkotyöskentelyn tueksi perus- ja erityispalveluissa. Saatu palaute tukee etäkonsultaation jatkokehittämistä.

Pohjoinen OT-keskus vahvistaa alueensa perus- ja erityispalvelujen ammattilaisten osaamista järjestämällä kevään 2022 aikana Riskinarviointi vaativissa erotilanteissa -koulutuskonkainisuuden yhteistyössä Ensi- ja turvakotien liiton Turvassa-hankkeen kanssa. Tavoitteena on myös etäkonsultaation jatkaminen ja sen laajentaminen vastaamaan muihin alueelta nousseisiin kompleksisiin ilmiöihin sekä kansallisen sähköisen alustarakaisun edistäminen.

2.4 Johtopäätös

Pohjois-Suomen OT-keskuksen konsultaatiopilotti on osoittanut tarpeen OT-keskustasoisien tukirakenteen luomiselle. Konsultaatiossa vahvistettiin ammattilaisten osaamista erilaisen erotilanteiden tunnistamisessa ja riskinarvioinnissa, tilannekuvan luomisessa, ratkaisujen löytämisessä ja työskentelysuunnitelman laatimisessa.

OT-keskustasoisessa konsultaatiossa tulisi turvata riittävä moniammatillinen osaaminen vaativien ero-, huolto- ja tapaamisriitojen ilmiökentästä, hyvistä työkäytännöistä ja ilmiöön liittyvästä tutkimustiedosta. Tämä sisältää mm. juridisen ja sosiaalityön osaamisen, lapsen kuulemisen ja haastattelun osaamisen, väkivalta-, päihde- ja mielenterveysosaamisen sekä (oikeus)psykologisen ja psykiatrisen osaamisen. Konsultaatorakenne tarvitsee toteutukseen digitaalisen alustan, jonka tulee olla lasten ja perheiden kanssa työskentelevien soteammattilaisten saatavilla valtakunnallisesti.

Myös harvinaisemmissa, erittäin monimutkaisissa olosuhdeselvitystilanteissa voisi tulevaisuudessa olla mahdollista konsultoida hyvinvointialueen tasolta OT-tasoa joissakin rajatuissa kysymyksissä. Tutkimusten mukaan selvitystyössä sosiaalityön ammattilainen tekee viranomaisyhteistyötä monien muiden alojen kanssa monimutkaisten ongelmien ratkaisemiseksi, mikä puoltaa erityisosaamisen keskittämistä erikoistuneisiin yksiköihin⁵.

Teemat, joissa konsultaatiosta voisi selvityksen tekemisessä olla esimerkiksi hyötyä:

- lapsen kehitykseen liittyvät erityiskysymykset, joissa edellytetään kehityspsykologian asiantuntemusta
- sen arviointi, miten kuullaan esimerkiksi lasta, joilla on erityistarpeita tai kehityksellisiä tai terveydellisiä haasteita
- osapuolten vaikeat psykososiaaliset ongelmat
- huoltajuuskiistat, joihin sisältyy väkivaltaepäily (ns. cross-over-tapaukset)
- eri taustoihin ja kulttuureihin liittyvät erityispiirteet
- kompleksisissa tilanteissa johtopäätösten kirjaaminen lausunnon muotoon tuomioistuimelle.

⁵ Forsberg, Hannele; Ritola-Koskinen, Aino (2021). Sosiaalityö oikeuden yhteistyökumppanina huoltoriidoissa: Tuomareiden näkökulma olosuhdeselvitystyöhön.

Asiantuntijaryhmä esittää, että hyvinvointialueet vahvistavat monialaista osaamista olosuhdeselvityksiä tekevissä yksiköissä niin, että jo lähityöyhteisöstä olisi saatavilla moniammatillista osaamista. Lisäksi asiantuntijaryhmä esittää, että valmisteilla oleviin osamis- ja tukikeskuksiin luodaan konsultaatorakenteet, jotka tukevat perus- ja erityistason työskentelyä vaativissa erotilanteissa ja olosuhdeselvityksien laatimisessa.

Riittävä rakenteellinen tuki kansallisella ja OT-keskustasolla edellyttää valtakunnallisen konsultaatiomallin luomista vaativiin erotilanteisiin. Konsultaatioihin ohjautumiselle tulee olla yhtenäiset kriteerit, jolloin ammattilaisille on selkeää, millaisten asiakastapausten konsultaatio tapahtuu hyvinvointialueilla ja mitkä kuuluvat OT-keskustasolle.

Myös harvinaisemmissa, erittäin monimutkaisissa olosuhdeselvitystilanteissa tulisi tulevaisuudessa olla mahdollista konsultoida hyvinvointialueen tasolta OT-tasoa joissakin rajatuissa kysymyksissä.

3 Selvitysten tekemiseen annettava täydennyskoulutus ja kansallinen ohjaus

Luvussa 1 on käsitelty selvityksestä vastaavien henkilöiden kelpoisuutta. Asiantuntijaryhmä katsoo, että selvitysten tekeminen edellyttää muodollisen kelpoisuuden lisäksi erityistä asiantuntemusta ja koulutusta lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeviin asioihin sekä muutoinkin vaikeampiin erolanteisiin. Riittävä täydennyskoulutus on tärkeimpiä tekijöitä selvitysten laadun parantamiseksi.

Vastuu täydennyskoulutuksen mahdollistamisessa kuntien ja jatkossa hyvinvointialueiden sosiaalihuollon henkilöstölle kuuluu pääasiassa työnantajalle. Vuonna 2015 osittain kumotun sosiaalihuoltolain (710/1982) 53 §:n mukaan kunnan tulee huolehtia siitä, että sosiaalihuollon henkilöstö osallistuu riittävästi sille järjestettyyn täydennyskoulutukseen. Riittävyyden arviointiin vaikuttavat henkilöstön peruskoulutuksen pituus, työn vaatavuus ja toimenkuva.

Samana säännöksen nojalla on sosiaali- ja terveysministeriö antanut täydennyskoulutus-suosituksen¹. Siinä todetaan, että koulutuksen järjestämistapa on työnantajan harkinnassa, ja se voidaan järjestää kuntien välisenä yhteistyönä esimerkiksi maakunnallisesti. Vuoden 2023 alussa käynnistyvät hyvinvointialueet tarjoavat yksittäisiä kuntia paremman mahdollisuuden täydennyskoulutuksen järjestämiseen.

Pilotointivaiheessa olevat OT-keskukset voisivat olla luonteva taho myös täydennyskoulutusten tukirakenteena. Tämä edellyttää hyvinvointialueiden halukkuutta koulutukselliseen yhteistyöhön ja tästä asiasta yhteistyöaluetasolla sopimista.

Valtioneuvoston ohjesäännön (262/2003) 11 §:n mukaan kunkin ministeriön tehtävä on oman toimialansa tutkimusta, kehittämistä ja seurantaan koskevat asiat. Ohjesäännön 22 §:n mukaan sosiaalipalvelut kuuluvat sosiaali- ja terveysministeriön toimialaan. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 14 §:n 2 momentin mukaan kunnan (hyvinvointialueen) velvollisuus on järjestää lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen vahvistamiseen ja ratkaisemiseen liittyvät tehtävät. Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 16 §:n mukaan tuomioistuimelle annetun selvityksen laatimisesta vastaa sosiaalilautakunta.

Opetus toimialana kuuluu sen sijaan opetus- ja kulttuuriministeriön toimialaan. Ministeriöt eivät voi velvoittaa yliopistoja ja korkeakouluja järjestämään tiettyä koulutusta, koska tieteen ja tutkimuksen vapaus on turvattu perustuslain tasoisesti². Tämä sekä rahoitus huomioiden yliopistot ja korkeakoulut ovat kuitenkin mahdollisia täydennyskoulutuksen järjestäjiä.

Toimialan kehittäminen ja seuranta kuuluu sosiaali- ja terveysministeriön alaisena laitoksena myös Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle (THL). Sen tehtäväksi on säädetty muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon tutkimus, seuranta, arviointi, kehittäminen ja ohjaus sekä asiantuntijatuen antaminen hyvinvointia edistävien toimintatapojen ja käytäntöjen toteuttamiseksi³. THL:n tehtäviin ei siis kuulu täydennyskoulutuksen järjestäminen olosuhdeselvityksen tekijöille, mutta olosuhdeselvitystyöhön ja laajemminkin eropalveluiden kehittämiseen tarvittaisiin THL:een pysyvää kansallista kehittämis- ja ohjaustyötä, jota tällä hetkellä ei ole. Lisäksi aluehallintovirastojen tehtävänä on muun muassa sosiaalihuoltoon liittyvän

1 Kallio, A. & Sarvimäki, P. (toim.) [Sosiaalihuollon täydennyskoulutussuositus. Opas kunnille ja kuntayhtymille](#). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:6.

2 Perustuslain 16 §:n 3 momentti

3 Laki Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta (668/2008), 2 §:n 1 momentin 2. kohta

lainsäädännön toimeenpano ja ohjaus⁴. Koulutuksellisissa asioissa tarvitaankin kansallista yhteistyötä ja työnjaon sopimista muun muassa THL ja aluehallintovirastot sekä Valvira huomioiden. Ensisijaista on tunnistaa, että hyvinvointialueilla tai halutessaan hyvinvointialueilla yhdessä on työntekijöidensä täydennyskoulutusvelvote. Kansalliset toimijat ja valvontaviranomaiset voivat osaltaan tukea alueiden koulutustoimintaa ja vahvistaa osamisen ja työkäytäntöjen kehittämistä koko Suomen kattavasti.

Ensimmäisen kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmassa⁵ on toimenpiteenä 11: ”Toteutetaan opas ja koulutuskokonaisuus vaativista erotilanteista ja eron jälkeisestä väkivallasta.” THL toteuttaa tätä toimenpidettä ja sen yhtenä osana on asiantuntijaryhmän tuottaman olosuhdeselvityksen laatimisen oppaan⁶ implementointi. Toimenpide tukee näin olennaisella tavalla olosuhdeselvityksien laatimista ja tämän työn kehittämistä.

Asiantuntijaryhmä katsoo, että täydennyskoulutusta on tarpeen järjestää ainakin

- lapsen mielipiteen ja näkemysten selvittämisestä
- lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevasta oikeudellisesta sääntelystä
- erilaisista aiheeseen läheisesti liittyvistä ilmiöistä ja teemoista, kuten väkivallan tunnistamisesta, päihde- ja mielenterveysongelmista, vieraannuttamisilmiöstä ja
- vaikeisiin huoltoriitoihin ja niiden selvittämiseen liittyvästä tutkimustiedosta.

⁴ Laki aluehallintovirastoista (896/2009), 2 § ja 4 §:n 1 momentin 1. kohta

⁵ [Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma: Valtioneuvoston periaatepäätös](#). Valtioneuvoston julkaisuja 2021:81. (haettu 5.5.2022)

⁶ [Opas lapsenhuoltolain mukaisen sosiaalilautakunnan selvityksen laatimiseksi. Asiantuntijaryhmän suositus](#). THL, Ohjaus 2/2021.